
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

A NÉPFELSZABADÍTÓ HÁBORÚ SINKÓ ERVIN ÉLETMŰVÉBEN*

BOSNYÁK ISTVÁN

1.

A szabadkai gimnázium bukott diákja, az „Ady Endre kenyéréen” nevelkedett kamasz-szocialista és kamasz-költő a maga *első* mozgalmi katalizmáját a II. Internacionálé közismert politikai és erkölcsi csődjével, az első világháború kitörésekor élte át.

Az értelmiségi forradalmár *második*, még súlyosabb katalizmáját viszont a Bukovina háborús poklát megjárta ifjú ember, Kassák Lajos avantgarde művészeti és irodalmi mozgalmanak tagja, illetve az újonnan létrejött Kommunisták Magyarországi Pártja hivatalos orgánumává levő folyóirat, az *Internationale* egyik alapító munkatársa éli át... Vagyis az alig huszonegy éves Sinkó Ervin, a forradalmi Budapest egyik nagy munkásnegyedének párttitkára, majd csakhamar a VI. kerületi és a Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács tagja, a vöröskatona és a csaknem százezer lakosú alföldi város művész-szakállú katonai városparancsnoka, majd pedig — akkori szellemi példaképének, Lukács György népbiztoshelyettesnek a megbízásából — a forradalmi vezérkar Szovjetházának a parancsnoka a sikertelenül végződő „fehér” ellenforradalmi támadás idején... Tehát az az értelmiségi forradalmár, aki a nemzetközi szociáldemokrata munkásmozgalom teljes csődje után megtalálta saját útját a megújult, lenini Mozgalomhoz, hogy aztán Október világforradalmi reménységeinek összeomlásakor ismét személyes katalizma zúduljon rá, aminek következtében a teljes politikai inaktivitás tolsztoji-kierkegaard-i erkölcsi és bölcséleti platformjára kerül.

A hasonló jellegű és hasonló intenzitású *harmadik*, s egyben utolsó személyes drámát viszont az európai irodalmi baloldal elkötelezettje, a bécsi, pozsonyi, kolozsvári, szabadkai, zürichi, bielefeldi, drezdai, párizsi;

* Elhangzott a VII. Fruška gora-i írótalálkozó keretében megtartott, A népfelszabadító háború a vajdasági irodalmakban című tanácskozáson.

budapesti, moszkvai és londoni szocialista, polgári-demokrata, szindikalista, polgári-radikális, szociáldemokrata és kommunista lapok és folyóiratok munkatársa éli át, az a közíró és esszéista, lírikus és regényíró, aki tizenöt éves európai odisszeája utána végre eljutott a szocializmus akkori egyetlen — feltételezett — világvárosába, amely azonban immár nem a tragikusan megtört, félúton megállított Október túl szép reményeiben földerengő „vörös kontinensnek”, hanem csupán és csakis egy gigantikus *államnak* a központja... A hírhedt „csisztkák” városa, ahol aztán Sinkó szinte szó szerint a saját bőrén is tapasztalja az egy ország, egy állam keretei közé szorult szocializmus zsákutcájának szörnyűségeit. Miután Kun Bélának, a Tanácsköztársaság első emberének (és Sinkó egyik moszkvai patrónusának) letartóztatását megelőzően kiutasítják Moszkvából, szerzőnk visszatér Párizsba, ahol a famózus sztálini Központ mindenható nemzetközi diktátumával szembesül. Mivel ugyanis nem hajlandó „kellő megvilágításban” nyilatkozni és írni a moszkvai pörökről, a szintén sztálinizálódott francia irodalmi és közírói baloldal „felsőbb” sugallatra „karanténba” helyezi Sinkót, azaz lehetetlenné teszi számára a további publikálást. Ami akkor, a második világháború előestéjén — ahogy erről az autentikus párizsi napló tanúskodik — azonos volt a több hónapos koplaltatással... Miközben testvére, a szobrász — aki egyébként szovjet állampolgár felesége volt és nagybeteg, miután szintén kiutasítják a Szovjetunióból, útban Jugoszláviába, Bécsben kiszenvéd...

Ezek után következik Sinkó visszatérése az országba és ideiglenes letelepedése Szarajevóban, majd Drvaron.

Ami következhet-e *mindezek* után, a háromszori, századunk munkásmozgalmának katasztrófaival előidézett személyes kataklizma után egy újabb — harmadik — visszatérés a személyes tethöz, politikához, mozgalomhoz?

A kérdés nem retorikus, ellenkezőleg, nagyon is realisztikus. Eszmei, etikai és lélektani szempontból egyaránt.

A leghitelesebb választ pedig maga Sinkó Ervin 1939—1945 között íródott, műfajilag változatos, terjedelmileg gazdag és esztétikailag időálló alkotásai tartalmazzák.

2.

A gyanús egzisztenciájú, „vörös”, sőt „moszkvai” múltú s a tetejében még zsidó származású Spitzer-Sinkó a drvari usztasa rémuralom idején az orvos feleség azilumában él — és megkezdí harmadik, megint csak igen dramatikus küzdelmét az újbóli, eszmei-erkölcsi és gyakorlati aktivizálódásért. Ennek az inkognitóban folytatott küzdelemnek pedig a különböző műfajú *írott szó* volt az alapvető eszköze.

Sinkó terjedelmes *naplója*, mely 1939. december 8-án Zágrábban in-

dul, és Szarajevóban, Drvaron, Bosansko Grahovón meg Verán folytatódik, s egy „zbjeg”-ben szakad meg 1944. június 7-én — ez a napló nemcsak érdekes és hiteles történelmi krónikája a háborús és forradalmi Boszniának és Dalmáciának (részben pedig Likának, Kordunnak meg Zagorjénak is). Ügyszintén érdekes — több mint érdekes! — lírikusi dokumentuma az újbóli politikai aktivizálódásért folyó benső, intim küzdelemnek.

A kisebb *versfüzetre* rúgó, szintén megőrződött, Szarajevóban, Drvaron, Grahovón, Kninben, a Brač szigeti Sumartinban, Topuskón, Verán, Babinpotokon, Radatovićban, Lešćén, a különféle „zbjeg”-ekben s végül az épp felszabadult Zággrabban keletkezett lírai költemények ugyanennek az intim küzdelemnek a dokumentumai. Életrajzi és esztétikai szempontból egyaránt időálló dokumentumai.

A drvari usztasa rémuralom idején keletkezett, *Elemér főhadnagy* című kisregényének látszólag semmi mélyebb alkotói köze sincs a keletkezés helyi háborús valóságához: a cselekmény és a szereplők az író szülőhelyéhez, a századelő Apatinjához kötődnek... Holott az 1919-es „fehér” Budapesten, a forradalom összeomlását követő hírhedt „fehér terror” fővárosában végződő történet s a fanatizmus, mely démoni erővel uralja Elemér ösztöneit és tetteit, hogy végül is a „fehér” tisztí különítmény élére sodorja — mindez igen jól beillik az usztasa fennhatóság alatt íródó drvari naplóba is... Mert a különbségek csak külsőlegesegek, a dolog lényege viszont ugyanaz, nevezetesen: a két évtizeddel azelőtt is hasonló intenzitással dühöngő *történelmi* paranoia... Amely ugyanazzal a fanatizmussal tette kérdéssé a Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács tagjának pusztá létét is a „fehér” Budapesten való bujdosása idején, amellyel most, drvari aziluma hónapjaiban az *Elemér főhadnagy* írójának létét is kérdéssé tette... Miután az ottani, drvari „*elemérek*” listájára került, Sinkó Dalmáciába szönik, és a spliti kórházban keres menedéket, megelve, ily módon, azt az alkotói lehetőséget is, hogy országunk háborús és forradalmi valóságát az ottani, dalmáciai távlatból szintén megörökítse naplójában.

Nem is gondolva nyilván arra, hogy az újabb kényszerítő körülmény miatt nemcsakára épp ez, az olasz fasiszták által megszállt Dalmácia lesz az a színtér, amelyen kibontakozik a háború alatti alkotótevékenysége *negyedik* műformája. Nevezetesen: a *közirói-esszéisztikus és színi-agitatív forma*, amellyel a brači és rabi olasz lágerokba elhurcolt Sinkó Ervin tovább folytatja saját, immár nemcsak benső, de külső harcát is a politikai aktivizálódásért. Nemcsak a maga, hanem táborlakó sorstársai aktivizálódásáért is. Ez az agitatív műforma, melyet a dalmáciai táborokban a faliújságok írójaként és a tábori amatőrök számára készített, részben meg is őrződött színijeleneteiben és allegorikus mesejátékaiban használt fel, tovább fog élni a partizánok soraiban is.

Mert Sinkó, a rabi zsidótábor illegális Népfelszabadító Bizottságának

elnöke — aki már az olasz kapituláció előtt is kapcsolatot tart fenn a szomszédos szlovén internálótáborral és a partizánokkal, az olaszok meghódolásakor pedig a szlovén sorstársakkal együttműködve részt vesz a zsidótáborot őrző katonaság leszerelésében és a hadianyag partizánokhoz való eljuttatásában —, Rab sziget evakuációs bizottságának a ZAVNOH által kinevezett tagjaként a hadképes ifjúsággal, orvosokkal és ápolószeméllyel 1943 októberében maga is átmegy a szárazföldi felszabadított területre. Ahol is Pavle Gregorićnak, a ZAVNOH titkárának közbenjárására a IV. hadtest partizán mozgókórházaiban művelődési „agitprop” — vagy ahogy naplójában a bajtársait idézi: „drug Prosvetni” — lesz a politikai komisszáriusok mellett... Ilyen minőségben pedig egészen 1945 tavaszáig folytatja a didaktikus, alkalmi, agitativ, ugyanakkor pedig líraian is intonált, a korduni, likai, Karlovac és Šibenik környéki mozgókórházak amatőrjeinek szánt szövegek írását is... Ezeknek egy része szintén megőrződött, s nemcsak szerzőjük didaktikai képességeiről és sajátságosan bájos „hungaro-szerbhórvát” keveréknyelvről tanúskodik, hanem a jugoszláv forradalom céljaival való spontán, igazi azonosulásról is.

3.

Mert az „agitprop” partizánnak, a „drug Prosvetni”-nek, a tegnapi európai bolyongónak sikerült a legnehezebb: *önmagának*, tulajdon keserű kételyének, annak a sötét dezillúzióknak a legyőzése, amellyel 1939-ben a sztálini metropolisból és az ugyancsak sztálinizálódott párizsi irodalmi baloldal büvköréből hazatért.

A lukácsi *Esztétika* mottóját — „*Erről nincs tudomásuk, de megteszik.*” — ezt a Marxtól kölcsönzött társadalomontológiai mottót parafrázálva azt mondhatnánk tehát: az európai baloldal XX. századi első három évtizedének e tragikus Don Quijotéja voltaképpen *mindent tudott, mindennel szembesült* saját potenciális táborában, s mégis, intim kataklizmái után valahogy mégiscsak talált magában erőt a személyes cselekvéshez, politikához, mozgalomhoz, párthoz, forradalomhoz való ismételt visszatéréshez; erőt a *nehéz honfoglalásokhoz* a forradalmakban, amelyek tulajdon közvetlen tapasztalása szerint *mégsem és mindenek ellenére* sem lehetnek *végleg* elveszítettek...

Sinkó Ervin 1942 októberétől — az olasz internálástól — tevékeny antifasisztaként, 1943 őszétől pedig partizánként vett részt a népfelszabadító háborúban és szocialista forradalmunkban. Az időközben létrejött, négy műfajú életműrészlete az esztétikai időállóság mellett e fenti, ugyancsak időálló ontológiai tanulságot is magába foglalja. Azt a lét-tani konklúziót, amely nézetünk szerint sohasem lehet időszerűtlen, ha rólunk, a „fajtánkról”, az alkotó értelmiségiről van szó, aki a forradalmat nemcsak *teszi* — ha teszi —, *de tudja, gondolja* is...

Ha gondolja és amennyiben gondolja...